Incunabulele din judeţul Mureş între Lista lui Constantin Karadja şi Catalogul Colectiv al incunabulelor din România

(în curs de elaborare)

Elena Maria Schatz
Institutul de Memorie Culturală
(clMEC) – Bucureşti

Constantin Ioan Karadja (Haga 1889–Bucureşti 1950) şi-a făcut studiile la Cambridge şi la Şcoala de drept din Londra, ajungând, la scurt timp de la absolvire, membru al baroului englez. Între 1920 şi 1944, ca înalt funcţionar al Ministerului de Externe al României, a îndeplinit diverse funcţii în diplomaţie şi în comerţul exterior, a publicat cărţi, studii şi articole pe teme economice, probleme valutare, comerţ mondial, diplomaţie şi drept internaţional. O atenţie deosebită merită activitatea sa de cercetător şi publicist pe teme din istoria poporului român şi din istoria culturii româneşti. În sprijinul cercetărilor întreprinse, Constantin Karadja a colecţionat antichităţi, obiecte de artă şi, în special, valori bibliofile, multe dintre acestea pentru conţinutul lor, ca surse ale istoriei românilor. Colecţia sa, deschisă publicului, conţinea unele exponate valoroase, unele dintre acestea fiind chiar unicate pe plan naţional.

În şedinţa din 3 iunie 1946 a Academiei Române, generalul Radu Rosetti, propunând alegerea lui Constantin Karadja ca membru de onoare al Academiei, spunea: „Ca bibliofil, domnia sa a adunat o bibliotecă bogată de incunabule, de ediţii rare şi de studii asupra trecutului nostru, de cel mai mare folos pentru cercetările istorice… De asemenea, trebuieşte menţionat că editorii catalogului internaţional al incunabulelor i-au încredinţat întocmirea şi publicarea părţii privitoare la incunabulele aflate în bibliotecile publice şi private din România, lucrare pe care a dus-o la bun sfârşit."

Într-adevăr, în perioada şederii la Berlin (1932-1941), Constantin Karadja şi-a continuat opera de colecţionare şi cercetare a incunabulelor şi, sub îndrumarea directă a savantului Konrad Haebler, director al Comisiei pentru Catalogul colectiv al incunabulelor (Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke, prescurtat în continuare GW), a realizat

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

un prim catalog colectiv al incunabulelor din România, înaintându-l redacţiei GW sub forma unei liste dactilografiate, în care 1.470 de titluri/ediţii de incunabule, depistate în 38 de colecţii, erau scrise 1) alfabetic, 2) pe biblioteci (citeşte colecţii).

Cercetări ulterioare ne-au arătat că, încă la acea dată, mai existau colecţii de incunabule care nu au fost cunoscute de Constantin Karadja şi cuprinse în Listă (la Oradea, Satu-Mare, Baia-Mare, Iaşi etc.), iar în privinţa titlurilor descrise, în majoritatea cazurilor, nu au fost evidenţiate toate lucrările cuprinse într-un coligat compus din mai multe incunabule şi nici titlurile incunabulelor legate împreună cu lucrări publicate în secolele următoare (în special în secolul al XVI-lea).

Anii care au urmat celui de al Doilea Război Mondial au adus importante prefaceri în toate domenile de activitate, colecţiile de cărţi anterior constituite nefiind nici ele cruţate de valul de schimbări impus de noua orânduire.

De aceea, începând cu anul 1960, s-a pus problema realizării Catalogului colectiv al incunabulelor, menit să consemneze noua configuraţie şi componenţă a colecţiilor de incunabule din România. Cum avatarurile acestei iniţiative nu constituie subiectul prezentei comunicări, ne vom limita la a spune că abia în ultimii doi ani lucrarea a început să prindă contur, Institutul de Memorie Culturală (clMeC) din subordinea Ministerului Culturii şi Cultelor, ca deţinător al bazelor de date privind patrimoniul cultural naţional, asumându-şi sarcina realizării şi publicării acestui catalog. Mulţumim în mod deosebit domnului Ministru Secretar de Stat Florin Rotaru pentru susţinerea realizării şi publicării marilor cataloage de interes naţional şi internaţional, acum în lucru la clMeC, Catalogul colectiv al cărţii vechi româneşti şi Catalogul colectiv al incunabulelor din România.

În Lista lui Constantin Karadja, pentru zona cuprinsă actualmente în judeţul Mureş sunt menţionate următoarele colecţii de incunabule:

Mănăstirea franciscanilor de la Călugăreni (Mureş), cu 23 de incunabule, iar în oraşul Târgu Mureş: Colegiul Reformat, cu 7 incunabule, Biblioteca Teleki, cu 29 de incunabule şi Mănăstirea franciscanilor, cu un incunabul.

În total, 60 de incunabule, cuprinse în colecţii.

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

În anul 1971 a apărut la Târgu-Mureş Catalogul incunabulelor din Biblioteca Teleki-Bolyai, rod al străduaniei a doi bibliografi care, pentru calitatea ştiinţifică a lucrării, merită respectul şi gratitudinea tuturor specialiştilor în studiul incunabulelor: domnii Laslo Fikk şi Lajos Balász (care au folosit şi fişele mai vechi realizate de bibliografii Endre Bustya şi dr. Elek Farczády). Fondul descris este deosebit de valoros, atât prin conţinutul, varietatea şi raritatea titlurilor şi a ediţiilor cuprinse în colecţie, cât şi prin însemnele de proprietate care atestă o interesantă circulaţie, în timp, a fiecărui exemplar. Şi sub aspect editorial, lucrarea este o reuşită prin calitatea hârtiei, eleganţa tipăriturii, calitatea ilustraţiei şi a legăturii. Catalogul cuprinde descrierea a 70 de titluri de incunabule: 66 incunabule ale Bibliotecii Teleki-Bolyai şi 4 incunabule ale Bibliotecii Judeţene Mureş, preluate de la Mănăstirea franciscană din Lăzărea (judeţul Harghita).

Atât Introducerea cât şi indexul intitulat Possessores antecedentes ne informează că majoritatea incunabulelor descrise (52 din 70) provin din colecţia Teleki-Samuel. În Lista lui Constantin Karadja, la Biblioteca Teleki figurează, în 1937, 29 de incunabule, care se regăsesc toate în catalogul publicat[1]. Restul de 23 de titluri[2], aparţinând tot colecţiei Teleki, nu i-au fost comunicate lui Constantin Karadja când a întocmit Lista, deoarece încă nu fuseseră identificate şi fişate de bibliotecarii custozi ai colecţiei din perioada respectivă.

Tot din Introducere şi din indexul Possessores antecedentes aflăm că 10 incunabule provin din fondul Bolyai (fosta Bibliotecă a Colegiului Reformat), iar 4 incunabule provin din biblioteca fostei Mănăstiri franciscane de la Călugăreni (Mureş).

În Lista lui Constantin Karadja, la Colegiul Reformat apar 7 incunabule care se regăsesc toate în catalog[3], dar acesta mai cuprinde în plus trei titluri[4], provenind şi ele din colecţia Colegiului Reformat, titluri care, la fel ca şi în cazul celor 23 de la Teleki, în momentul întocmirii Listei nu fuseseră identificate ca incunabule în respectiva colecţie şi nu-i fuseseră comunicate lui Constantin Karadja.

---

[1] Poziţiile 1, 2, 5, 7-11, 13-16, 21-23, 25, 26, 32, 37, 41, 42, 45, 47, 52, 56, 57, 62, 63, 65.

[2] Descrise în catalog la poziţiile: 6, 12, 17, 19, 33, 36, 38, 39, 43, 46-61, 64, 66.

[3] La poziţiile: 3, 20, 27, 28, 31, 40, 44.

[4] Descrise în catalog la poziţiile: 4, 29, 30.

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

Mănăstirea franciscană de la Călugăreni (Mureş) figurează în Lista lui Constantin Karadja cu 23 de incunabule. Dintre acestea, nici unul nu apare în catalogul publicat; în schimb, apar alte 4 cu ex-librisul mănăstirii, dar care nu figurează în Listă[5]. Este posibil ca aceste 4 incunabule să fi intrat în fondul Teleki înainte de întocmirea Listei şi să fi fost identificate şi descrise abia cu ocazia redactării catalogului. Aceste presupuneri sunt bazate pe informaţii primite de la domnul Spielmann Mihály, şef de serviciu la Biblioteca Teleki-Bolyai, căruia îi mulţumesc şi pe această cale. Pentru a da un răspuns şi mai amănunţit, s-ar impune studierea arhivelor şi inventarelor fondului Bibliotecii Teleki-Bolyai, urmărind să surprindem momentul exact al intrării în colecţie, calea de intrare şi proveniența fiecărui volum.

Analizând cele 23 de incunabule de la Călugăreni descrise în Lista lui Constantin Karadja, constatăm:

a) Toate lucrările sunt de teologie şi drept canonic;

b) 4 incunabule au intrat ulterior în fondurile Mănăstirii franciscane de la Odorheiul Secuiesc şi se află în prezent în custodie la Mănăstirea franciscană de la Şumuleu-Ciuc. Este vorba de un coligat format din lucrările Imitatio Christi / Thomas a Kempis – Brescia: Jacobus Britannicus, 6 Iun. 1485; 8^0 (Karadja 654) şi Sermones ad heremitas / [Pseudo-] Augustinus, Aurelius.- Brescia : Jacobus Britannicus , 5 Ian. 1486 ; 8^0 (Karadja 656), de lucrarea Manipulus curatorum / Guido De Monte Rochen .-Strassburg : Georg Husner, 29 Nov. 1490 ; 4^0 (Karadja 660) şi de un alt coligat format din Vocabularius breviloquius / Johannes Reuchlin .- Nürnberg : [Anton Koberger] , 21 Feb. 1494 ; 4^0 (Karadja 663) şi din lucrarea Lavacrum conscientiae / Jacobus de Gruytrode .- [s.l] : [s.n] , [s.a]. , [s.a]. ; 4^0, nemenţionată în Lista lui Constantin Karadja (am spus deja că, în majoritatea cazurilor, lui Constantin Karadja nu i-au fost semnalate toate lucrările cuprinse într-un coligat).

c) 6 incunabule mai figurează ca titlu/ediţie şi în alte colecţii, precum Brukenthal, Batthyaneum, Șumuleu-Ciuc, Biblioteca Academiei filiala Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, dar, cum la cărţile vechi fiecare exemplar al unei ediţii este o valoare în sine prin

[5] Descrise în catalog la poziţiile: 18, 24, 34, 35.

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

particularităţile lui, existenţa altor exemplare din aceeaşi ediţie nu ne dispensează de a le mai căuta pe cele care au aparţinut Mănăstirii Călugăreni (Mureş).

d) 14 incunabule de la Călugăreni sunt unicate, nu mai figurează în nici o altă colecţie din cele menţionate de Constantin Karadja şi nici în fişele adunate până în prezent pentru catalogul colectiv.

Nici aceste 14 incunabule, nici cele 6 menţionate la punctul c) nu pot fi încă declarate pierdute. Aşa cum prin bunăvoinţa colegei de la Miercurea-Ciuc, Muckenhaupt Erzsebet, am aflat de cele transferate în fondurile Mănăstirii franciscane de la Odorheiul Secuiesc, depuse actualmente în custodie la Şumuleu-Ciuc, este posibil ca, dacă şi când voi putea lua contact cu fondurile de incunabule ale tuturor mănăstirilor franciscane din ţară (pe care încă nu le-am putut vedea, din varii motive, independente de voinţa mea), să dau de urma incunabulelor de la Călugăreni, mutate – să sperăm – în altă mănăstire.

Tot din Lista lui Constantin Karadja aflăm că Mănăstirea franciscanilor din Târgu-Mureş a avut un singur incunabul: ***Cornucopiae linguae latinae...*** / Nicolaus Perotus .-Venezia : Bernardinus de Choris , 25 Mai. 1492 ; 2^0 (Karadja 1338). Acest exemplar a intrat după 1948 în colecţia lui Francisc Mayerhofer din Arad, iar la plecarea acestuia din ţară, a fost confiscat, împreună cu ceea ce posesorul încă nu vânduse, prin anticariat, din colecţia sa de valori bibliofile şi inclus în Fondul de Stat al Cărţii, de unde a intrat în 1957 în Colecţiile Bibliotecii Centrale de Stat, actuala Bibliotecă Naţională a României.

În prezent, această ediţie figurează la nr. 90 în Catalogul colecţiei de incunabule (autor Elena Maria Schatz), publicat la Bucureşti, în 1995. Lucrarea are ex-librisuri care arată că, la un moment neprecizat, a aparţinut Mănăstirii franciscane Sf. Petru din Cluj-Napoca (Conventus Claudiopolitani Ord. Minor Conventualium ad S. Petrum), de unde a fost dăruită, probabil, Mănăstirii franciscane din Târgu-Mureş, după reîntemeierea acesteia din 1711.

Deşi nu are nici un semn de apartenenţă la această mănăstire, am presupus că acesta este exemplarul semnalat în Karadja 1338, pentru că, în Listă, această ediţie nu figurează decât în două exemplare: unul la Biblioteca Academiei Române, unde se află şi în prezent, descris la poziţia 48 în Catalogul incunabulelor realizat de doamna Livia Bacâru şi publicat în anul

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

1970, şi al doilea exemplar la Târgu-Mureş, la Cluj nefiind semnalat nici un exemplar din această ediţie.

După cum se poate uşor observa din cele spuse până acum, în această fază a cercetării mai sunt încă unele aspecte neelucidate privind amplasarea actuală a unora dintre incunabulele mureşene (în special a celor de la Mănăstirea franciscană de la Călugăreni) cuprinse în Lista lui Constantin Karadja. Dar nu suntem decât la începutul unui drum care, dacă va putea fi continuat şi dus până la capăt, ar putea să dea un răspuns nu numai problemelor obişnuite pe care le ridică un catalog colectiv: ce titluri/ediţii, câte exemplare de incunabule avem în ţară şi care sunt colecţiile care deţin aceste valori, ci şi unor întrebări privind istoricul mai amănunţit al colecţiilor, felul în care au circulat aceste cărţi, dacă nu din oficina tipografică în care au fost multiplicate, cel puţin din colecţia în care le-a surprins Constantin Karadja, în 1937, până în colecţia în care le va consemna Catalogul colectiv al incunabulelor din România, programat să apară în următorii doi ani.

BIBLIOGRAFIE

❖ *Catalogul colecţiei de incunabule* / Elena-Maria Schatz.-Bucureşti: Biblioteca Naţională a României , 1995.

❖ *Catalogul incunabulelor* / Livia Bacâru.-Bucureşti : Biblioteca Academiei Române , 1970.

❖ *Catalogul incunabulelor din Biblioteca Teleki-Bolyai = Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai.*-Târgu Mureş , 1971.

❖ *Comorile unei arhive : Fondurile Constantin I. Karadja* / Georgeta Penelea-Filitti ; Lia Brad-Chisacov.-Bucureşti : Editura Demiurg , 1996.

❖ *Constantin I. Karadja (1889-1950), bibliofil şi bibliolog : Noi contribuţii* / Adriana Ştefănescu-Mitu. În: Biblioteca şi cercetarea, X.-Cluj-Napoca , 1985 , pag. 274-291.

❖ *Lista incunabulelor din România* / Constantin Karadja (fotocopie după manuscrisul dactilografiat trimis de autor, în 1937, redacţiei GW de la Berlin).

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)

Incunabula from Mureş County between Constantin Karadja's List and the Collective Catalogue of Incunabula from Romania

Abstract

Constantin Karadja is famous not only because of his collections of valuable antiquites, but also for his interest concerning the ancient books – incunabula. In the first half of the 20th century, while he was living in Berlin, The Committee for the Collective Catalogue asked him to realize a catalogue of incunabula from Romania. His list, including 1.470 copies, was not complete; there were some still unknown incunabula at Oradea, Iaşi, Satu Mare, Baia Mare etc.

In the list presented in 1937 he gives us informations about incunabula found in Mureş county, at different librairies: Franciscan Monastery from Călugăreni, with 23 copies; the Reformed College – 7 copies; Teleki Library – 29 copies; Franciscan Monastery from Târgu Mureş – 1 copy.

There are some differences between Karadja's List and the Catalogue of Incunabula from Teleki Library, published in 1971, suggesting that he was not informed about all the copies that existed at that moment in this area. It is also possible that the incunabula from different librairies of Mureş county were identified only after Karadja's List in 1937.

BDD-A19219 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:18 UTC)